

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Aleš Binar, Ph.D.

VYBRANÉ OZBROJENÉ KONFLIKTY MULTILATERÁLNÍHO SVĚTA

**Rozšiřující studijní text k předmětu
Vybrané kapitoly světových a českých dějin (VKD)**

Války na území bývalé Jugoslávie

Jugoslávie, země jižních Slovanů čili „Jihoslávie“, umožňuje důkladnější vhled do procesu etnogeneze, radikalizace nacionalizmu a jeho eskalace v etnické čistky. Jakožto produkt **illyrizmu**, tj. požadavku sloučení všech jihoslovanských národů do jednoho státu na základě jejich domnělé blízkosti hraničící až s totožností, vznikl v roce 1918 státní útvar, který se skládal z řady národních skupin. Přestože „experiment“ se nezdařil a během druhé světové války jednotlivé národní skupiny bojovaly proti sobě, v letech 1944 a 1945 byla Jugoslávie obnovena ve své původní podobě (tzv. druhá Jugoslávie). Nedůsledně byla prosazována snaha vytvořit **jugoslávskou národnost**. K ní se počátkem devadesátých let hlásilo několik set tisíců osob, celý konstrukt na počátku devadesátých let rychle padl.

Koncem osmdesátých let žilo na území Jugoslávie sedm, respektive osm nejvýznamnějších národů. Nejpočetnější byli **Srbové** a **Chorvaté**; oba národy mluvily stejným jazykem, srbochorvatštinou, avšak kulturně patřily do jiných civilizačních okruhů. Chorvati byli katolíci a psali latinkou, Srbové vyznávali pravoslaví a psali cyrilicí. Srbochorvatštinou hovořili i **Bosňáci**. Tato národní skupina se utvořila až po druhé světové válce a jejím hlavním identifikačním prvkem bylo náboženství; tím byl islám. Mezi jihoslovanské národy patřili i početně slabší **Slovinci**, **Černohorci** a **Makedonci**. Etnogeneze posledně jmenované skupiny byla zvláště komplikovaná, neboť oba větší sousední národy, Srbové a Bulhaři, neuznávali makedonskou národnost a shodně je považovali za své příslušníky. Makedonci jako národ vznikli až po druhé světové válce. Mezi těmito národy byli jako cizí element vnímání **Albánci**, kteří obývali Kosovo. Jako jediní, vyjma Bosňáků, vyznávali islám a hovořili značně odlišným jazykem.

Národnostní animozita byla latentně přítomna po celou poválečnou éru jugoslávských dějin. Po smrti komunistického vůdce Josipa TITA roku 1981 se však začala projevovat v naléhavějších formách a zesílila na jaře 1990, kdy byl v zemi zaveden politický pluralizmus. Na počátku konfliktu stal antagonizmus mezi Chorvaty a Slovinci na straně jedné a Srby na straně druhé. V době prohlubující se ekonomické krize jugoslávského státu odmítly oba spolkové státy, Chorvatsko a Slovinsko, doplácet z vlastního rozpočtu na zbývajících země. Druhou skutečností, která urychlila odhodlání obou zemí získat samostatnost, byla záležitost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Kosova. V této zemi byl totiž národnostní konflikt mezi místními Albánci a Srby vyřešen zásahem jugoslávské centrální vlády tím, že Kosovo bylo zbaveno své autonomie. Chorvatsko a Slovinsko se začaly obávat, aby podobný postup nebyl uplatněn i v jejich případě. Dne 25. června 1991 vyhlásilo **nezávislost** na Jugoslávii nejdříve **Slovinsko**, vzápětí **Chorvatsko**. Zatímco jugoslávská armáda vyklidila Slovinsko po krátkých, několik dnů trvajících střetech, její přítomnost v Chorvatsku byla podporována existenci srbské menšiny. Ta byla vznikem samostatného Chorvatska odloučena od zbytku svých soukmenovců v Jugoslávii.

V Srbsku se mezitím k moci dostal Slobodan MILOŠEVIĆ a to právě díky nacionálnímu velkosrbskému programu. Navíc na vlivu začali získávat ultranacionalistická hnutí, jednak Srbské hnutí obnovy, v čele s Vukem DRAŠKOVIĆEM, jednak Srbská radikální strana, v čele Vojislavem ŠEŠELJEM. Obdobně se nacionalizovala i chorvatská politická scéna, kterou ovládl historik Franjo TUDJMAN. Jeho Chorvatské demokratické společenství vyhrálo volby a sám Tudjman se stal prezidentem.

Za této situace odmítl S. MILOŠEVIĆ dát příkaz jugoslávské armádě, aby se stáhla z území Chorvatska; ta naopak podporovala vyhlášení nezávislost **Republiky srbská Krajina**, která vznikla na dvou vzájemně oddělených teritoriích, na jihu Chorvatska a ve Slavonii. Jugoslávská armáda se též podílela na vyhnání Chorvatů z Krajiny. Koncem srpna 1991 pak jugoslávská armáda společně se srbskými milicemi zaútočila na Vukovar. Boj o město se stal signálem, aby do konfliktu zasáhly i chorvatské ozbrojené síly. Po týdnech bojů nakonec obě strany souhlasily, aby mezi jejich jednotkami byly rozmístěny síly OSN. Ozbrojený střet mezi Chorvatskem a Jugoslávii se poté omezil na snahu Jugoslávie připojit území srbské Krajiny.

Od počátku roku 1992 se začala vyhrocovat situace v **Bosně a Hercegovině**; ta byla vůbec komplikovaná, neboť v zemi se navzájem střetly hned tři národy – Bosňáci, tj. muslimští Srbochorvati, kteří představovali asi 43 % populace, Srbové (asi 31 %) a Chorvaté (17 %). Od ledna 1992, kdy byla vyhlášena **Republika srbská** v čele s Radovanem KARADŽIĆEM, začali Srbové, s cílem vytvořit souvislé srbské území, provádět etnické čistky, které směřovaly především vůči Bosňákům, ale též vůči Chorvatům. Nechvalně proslulou se stala skupina kolem Željka RAŽNATOVIĆE, který si nechával říkat Arkan. Tito tzv. **Tygrí** se rekrutovali z části ze skupiny **bělehradských „ultras“**, fanoušků fotbalového klubu Crvena

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

zvezda. Později do konfliktu vstoupili i bosenští Chorvati, kteří vyhlásili nezávislost Chorvatské republiky Herzeg-Bosna v čele s Mate BOBANEM, který byl současně místním vůdcem Chorvatského demokratického společenství. Na jaře 1993 obsadila bosensko-chorvatská armáda (HVO, Hrvatsko vijeće odbrane) nárokované území, na kterém zahájila etnické čistky, obzvláště ve strategicky důležitém údolí Lasva. Největší masakr se odehrál v obci Ahmići, při němž uhořelo kolem stovky obyvatel. Mementem chorvatské okupace se stalo zničení historicky cenného mostu v městě **Mostar**.

Bosenskosrbská vláda v čele Alijou IZETBEGOVIČEM iniciovala na 1. března 1992 referendum ohledně nezávislosti země. Na jeho základě pak byla dne 3. března 1992 vyhlášena nezávislost Bosny a Hercegoviny. Krátce poté, kdy začaly etnické čistky Srbů a Chorvatů, zahájili je též i samotní Bosňáci. Do dějin etnických čistek se nechvalně zapsala činnost **7. muslimské brigády**, nebo koncentrační tábor **Čelebići**, kde byli internováni bosenští Srbové.

Nejrozsáhlejší masakr se udal v obci **Srebrenica** v červenci 1995. Poté, co město opustili muslimské jednotky, obsadila město bosensko-srbská jednotka v čele s Ratko MLADIĆEM. Postupně bylo zabito asi 6000 až 8000 srebrenických mužů. Tragédie je o to větší, že všemu přihlížely nizozemské jednotky OSN, které nezasáhly.

Poté se začal konflikt postupně urovnávat. Všechny tři strany v listopadu 1995 přistoupily na americké zprostředkování vzájemných dohod. Výsledkem byla **daytonská mírová dohoda**. Ta sice zachovávala suverenitu a územní integritu Bosny a Hercegoviny, nicméně vnitřně ji rozdělila na trojfederaci, ve které měla každá národnost svou spolkovou zemi. V roce 1996 byl konflikt ukončen.

V létě roku 1995 se vystupňoval paralelní konflikt v Chorvatsku. Chorvatská armáda připravila vojenské operace, jejichž cílem bylo ovládnutí území srbské Krajiny. První s názvem **Blesk** se uskutečnila v květnu 1995 a směřovala vůči slavonské části Krajiny, druhá s názvem **Bouře** v srpnu vůči její jižní části. V jejím rámci bylo vyhnáno na 180 000 až 200 000 Srbů.

Poté, co byl ukončen konflikt v Bosně a Hercegovině, začala eskalace násilí v **Kosovu**. Po násilném zákroku jugoslávské vlády, která zrušila kosovskou autonomii a řadu albánských

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

institucí, panovalo mezi místními Srby a Albánci napětí. Albánci v čele s Ibrahimem RUGOVOU vytvořili vlastní organizaci, jejímž cílem bylo propagovat a prosazovat albánské požadavky. Radikálnější skupiny však nebyly s výsledky spokojeny a v roce 1993 založily **Kosovskou osvobozenou armádu** (UÇK). Ta využila vlnu občanských nepokojů v roce 1997 k získání značného množství zbraní. Od počátku roku 1998 zahájila osvobozená armáda několika **teroristickými útoky** boj za ovládnutí Kosova; do poloviny roku 1998 kontrolovala třetinu území. Odveta jugoslávské armády na sebe nedala dlouho čekat. Postup byl obdobný jako před několika lety v Bosně. Cílem násilností bylo donutit Albánce opustit Kosovo. Tento záměr byl do jisté míry splněn, Kosovo opustilo asi milión běženců. Aby urychlili odchod Albánců, ničili Srbové nejen jejich majetek, ale i osobní doklady a dokumenty, úřední záznamy aj., aby se vyhnání Albánci nemohli domáhat návratu a svého majetku. Podle odhadu bylo z Kosova vyhnáno asi 960 000 Albánců, dalších 550 000 opustilo své domovy, ale zůstalo v Kosovou; celkový počet osob, které přišly o život, se nepodařilo zjistit, nalezeno bylo kolem 2000 lidských ostatků, což zřejmě představuje větší část všech obětí.

Po zahájení etnických čistek v Kosovu se do konfliktu vložilo NATO. Nejdříve se pokusilo přimět obě strany k uzavření dohody, po jejím neúspěchu pak z obavy před opakováním bosenských masakrů zahájilo dne 24. března 1999 **letecké útoky** vůči jugoslávským pozicím. V rámci operace **Podkova** se sice Jugoslávie pokusila urychlit vyhánění Albánců, ale pod tíhou leteckých útoků přiznal Slobodan MILOŠEVIĆ dne 10. června 1999 porážku a umožnil jednotkám NATO vstup do Kosova. Na návrat Albánců však příslušníci KFOR nebyli připraveni. Nedokázali zabránit vlně **albánského násilí**, která tentokrát směřovala nejen vůči příslušníkům srbského etnika, ale i vůči dalším etnickým menšinám, například Turkům.

Jugoslávie, jako státní útvar sice přežila období občanských válek, avšak federace se omezila pouze na dvě spolkové země, na Srbsko a Černou Horu. Na podzim 1991 totiž z federace vystoupila ještě **Makedonie**. Hovoří se proto o tzv. třetí Jugoslávii. Ta existovala od 27. dubna 1992, kdy změnila název na **Svazovou republiku Jugoslávie**, do 4. února 2003, kdy byla transformována ve volnou federaci **Srbsko a Černá Hora**. Soustátí zaniklo dne 3. června 2006, kdy vznikly dva nástupnické státy, **Srbsko a Černá Hora**. Rozpad bývalého

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

jugoslávského státního uspořádání byl dokončen dne 17. února 2008, kdy **Kosovo**, do té doby autonomní součást Srbska, jednostranně vyhlásila nezávislost.

Závěr. Události v letech 1991 až 1999 ukázaly, že i po desetiletích vzájemného soužití mohou propuknout národnostní spory, často v nejhorší možné podobě. Konflikty v Jugoslávii si vyžádali **kolem 250 000 mrtvých** a asi **tři a půl miliónů vyhnaných** z řad všech národnostních skupin. Nejvíce obětí připadá na Bosnu a Hercegovinu, kde zahynulo kolem 200 000 osob, a asi dva milióny byly vyhnány, v Kosovu zahynulo několik desítek tisíc osob a skoro milión osob byl vyhnán a konflikt v Chorvatsku si vyžádal další tisíce mrtvých a asi čtvrt miliónů vyhnaných. Jugoslávie, od které v letech 1991 až 1992 odpadly čtyři spolkové země (Slovinsko, Chorvatsko, Bosna a Hercegovina a Makedonie), se v nové podobě neudržela dlouho (Kosovo, Černá hora). V průběhu let 1991 až 2008 vzniklo na území Jugoslávie 10 samostatných státních útvarů, z nichž dnes existuje sedm. **Nové etnické rozložení na území bývalé Jugoslávie se tak přiblížilo státním hranicím, nikoliv naopak.**

Rwanda

Rwanda představuje nevelký státní útvar uprostřed Ariky. Do roku 1962, kdy vyhlásila nezávislost, byla Rwanda nejdříve německou (do roku 1919), posléze belgickou kolonií. Na přelomu osmdesátých a devadesátých let měla necelých sedm miliónů obyvatel. Většinu z nich, kolem čtyř pětín, představovali **Hutuové**, menšinu pak, asi dvě pětiny, **Tutsiové**. Hutuové přitom představují původní, zemědělské obyvatelstvo Rwandy, zatímco Tutsiové, pastevci a válečníci, přišli během 15. a 16. století a území dobyli. Přestože Tutsiové přejali jazyk Hutuů, antropologicky se odlišují, především vysokou postavou a světlejší pletí. Vzájemné vztahy obou etnik byly dlouhodobě napjaté, především od padesátých let, kdy se uskutečnila tzv. „hutuuská“ revoluce, v jejímž rámci se roku 1959 ujali moci Hutuové a z Tutsiů se stala diskriminována menšina a z části přechali do zahraničí. Konflikty byly živeny probíhající demografickou revolucí. Růst počtu obyvatel, od roku 1930 se populace takřka zdesateronásobila (hustota zalidnění dosáhla 300 osob/km²), byl v rozporu s ekonomickými možnostmi země. Za předejru genocidy lze považovat vpád jednotek **Rwandské vlastenecké fronty** v čele s generálem Fredem RWEGIMOU, emigračního orgánu Tutsiů, z Ugandy do Rwandy dne 1. října 1990. Ofenzíva byla neúspěšná a pouze vedla k vypuknutí občanské války; během ní se do čela vlastenecké fronty dostal Paul KAGAME. Válka byla oficiálně ukončena v roce 1993 podpisem mírové smlouvy z Aruše. Nicméně od roku 1992 začala rwandská vláda údajně plánovat vraždění Tutsiů. V rámci přípravy operace byla založena rozhlasová a televizní stanice **Hutu Power** a noviny **Kangura**, které mediálně šířily rasistické a genocidní názory, slovník obohatily takové termíny, jako „konečné řešení“ (umuganda).

Analogická situace byla v Burundi, kde však v čele státu stáli menšinoví Tutsiové. Ale v roce 1993 byl zavražděn burundský prezident Melchior NDADAYE, první prezident hutuského původu, který se krátce před atentátem dostal k moci, a v zemi vypukly boje, které trvaly více než deset let a byly ukončeny až roku 2005.

Dne 6. dubna 1994 byl spáchán atentát na prezidenta Rwandy Juvénala HABYARIMANA, a prezidenta sousední Burundy, kterému oba podlehli. Atentát se stal záminkou pro zahájení genocidy Tutsiů a části Hutuů, těch, kteří byli označováni za kolaboranty a spojence Tutsiů. Během tří měsíců po atentátu bylo zavražděno kolem 800 000 až 1 miliónů osob a další

milion ze země uprchl. Genocidu řídila vládní strana **Národní republikánské hnutí pro demokracii a rozvoj** a prováděly jej jednotky **Interahamwe**. Po zahájení genocidy přešla Vlastenecká fronta znovu do útoku vůči vládním pozicím, postoupila na hlavní město Kigali, které po dlouhých bojích počátkem července dobyla. Paralelně uskutečnila francouzská vojska **Operaci tyrkys** (Opération Turquoise), v rámci které obsadili část jihozápadní Rwandy, kde vytvořili tzv. bezpečnostní zónu (**zóna Turquoise**). Po porážce zbytku rwandských vojsk byla dne 21. srpna 1994 zóna Turquoise předána vlastenecké frontě, která tak získala kontrolu nad celou zemí.

Konflikt se však přenesl do sousedního Zairu, kde hutuští emigranti vytvořili **Armádu pro osvobození Rwandy**. Zairské jednotky spolu s rwandskými zahájily operace za účelem likvidace jejich základů, které trvaly až do roku 1997, kdy se Zair zhroutil (tzv. **První válka v Kongu**). Ani po dalším konfliktu (**Druhá válka v Kongu**), oficiálně ukončeném v roce 2003, se situace nestabilizovala, v bývalém Zairu totiž zůstaly hutuské jednotky.

Rwandská genocida se stala mementem z toho důvodu, že přítomné jednotky OSN pod vedením kanadského generála Roméa DALLAIRA, které v Rwandě působily v rámci mise **UNAMIR**, nebyly schopny genocidu zastavit. Jednak byly nepočetné a slabě vyzbrojené, jednak neměly dostatečný mandát. Dallaire bezvýsledně intervenoval u OSN, dokonce odmítl uposlechnout jejich nařízení a nestáhl se ze země.

Epilogem genocidy byl rok 2008, kdy Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu odsoudil na doživotí několik pachatelů a organizátorů vraždění.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Doporučená literatura

BOUTROS-GHALI, Boutros: *The United Nations and Rwanda 1993 – 1996*. New York 1996, 739 s.

DOLEČEK, Rajko: *Hovory s generálem Mladičem*. Ostrava 2010, 130 s.

HONIG, Jan Willem: *Srebrenica. Zpráva o válečném zločinu*. Praha 2001, 262 s.

KLÍMA, Vladimír: *Rwanda a Kongo mezi Hutuy a Tutsii*. Mezinárodní politika, 2000 (roč. 24), č. 7, s. 27 – 28.

NAIMARKT, Norman N.: *Plameny nenávisťi*. Praha 2006, s. 129-170.

Rwanda. The Preventable Genocide. [<http://www.aegistrust.org/images/stories/oaureport.pdf>]

ŠTĚPÁNEK, Václav: *Jugoslávie – Srbsko – Kosovo. Kosovská otázka ve 20. století*. Brno 2011, 471 s.

THOMAS, Nigel – MIKULAN, Krunoslav – DARKO, Pavlovič: *Válka v Jugoslávii. Bosna, Kosovo a Makedonie 1992 – 2001*. Praha 2008, 64 s.